

GLOBAL CITIZENSHIP EDUCATION

Issue paper n°6

Hoe kan wereldburgerschapeducatie engagement bevorderen?

(1) Omgaan met complexiteit

©Studio lef

Enabel

Global Citizenship Education Centre of expertise

In de [laatste issue paper](#) besprak ik de relatie tussen wereldburgerschapeducatie (WBE) en engagement. Ik argumenteerde dat het aanreiken van kennis over WBE-onderwerpen op zich niet voldoende is om engagement te creëren of jongeren tot actie aan te zetten. Ook andere praktijken moeten worden aangemoedigd, waaronder omgaan met de complexiteit van WBE-onderwerpen, ontwikkelen van zelfredzaamheid, creëren van een stimulerende leeromgeving, en opzetten van netwerken van gevormde jongeren. Dit jaar zal ik telkens focussen op één van deze factoren die WBE kunnen helpen om engagement te bevorderen. We beginnen in deze paper met het omgaan met complexiteit.

Het lijkt mij dat de WBE-sector zich de afgelopen jaren vooral gebukt heeft over deze eerste vraag - die van de complexiteit -, vanuit deze invalshoek: **hoe kan WBE de complexiteit van de mondiale vraagstukken erkennen en uitdiepen?** Kwesties als armoede, ongelijkheid, Noord-Zuidbetrekkingen, enz. zijn immers ongelooflijk complex. Het is dan ook van cruciaal belang eenvoudige manieren te vinden om deze complexiteit onder de aandacht van de leerlingen te brengen.

Er is echter ook, denk ik, een tweede manier om over complexiteit van WBE na te denken, namelijk de vraag **hoe de complexiteit van WBE aan sich kan worden erkend en uitgediept om zo haar uiteindelijke doel, engagement bevorderen, beter te bereiken.** Terwijl de eerste benadering gaat over de vraag hoe complexiteit kan worden geïntegreerd in WBE-lessen, -workshops en -projecten, stelt de tweede benadering ons de vraag naar de vorm, verankering en het doel van WBE zelf.

1) Integratie van complexiteit in WBE-leermomenten

Met de verschuiving van ontwikkelingseducatie naar wereldburgerschapeducatie stelt de sector zich niet langer tevreden met het presenteren van of bewustmaken over mondiale vraagstukken. WBE wil de leerlingen nu meer betrekken bij de complexiteit van de wereld, hen in staat stellen de ins en outs van vraagstukken te begrijpen en hen betrekken bij het bedenken en creëren van een meer rechtvaardige en duurzame wereld.

Daartoe zijn de afgelopen jaren verschillende trends ontstaan, gebaseerd op een aantal uitgangspunten:

1) Mondiale vraagstukken kunnen beter worden begrepen wanneer zij worden onderzocht vanuit de leefwereld van de leerlingen. Hoewel dit altijd een zorg is geweest van WBE-begeleiders, wordt complexiteit steeds meer benaderd vanuit concrete situaties die de leerlingen dagelijks meemaken en die als uitgangspunt dienen om hun horizon te verbreden. Ze laten zien hoe deze concrete situaties passen in een complex en onderling verbonden mondiaal systeem.

2) Er zijn geen eenvoudige en gemakkelijke oplossingen voor mondiale problemen: complexiteit vereist een verschuiving van oppervlakkige oplossingen naar een dieper denken. Er zijn geen magische oplossingen voor complexe problemen. WBE is er niet op gericht nieuwe generaties wereldverbeteraars te ontwikkelen, maar eerder om bij leerlingen een houding van «realistische hoop» (Bourn 2021) aan te moedigen, d.w.z. het vermogen om vooruit te denken, te creëren, zich een andere toekomst voor te stellen, en die toekomstige uitdagingen zonder illusies, maar met moed en pragmatisme aan te gaan.

3) Er bestaat een verscheidenheid aan standpunten en visies over mondiale vraagstukken: als je dieper wil ingaan op de complexiteit van deze vraagstukken, is multiperspectiviteit een aangewezen invalshoek. Het gaat erom meerdere stemmen en standpunten over de wereld aan bod te laten komen en de dialoog aan te gaan. Het gaat er niet langer om een model van een «goed leven» of een «goede samenleving» naar voor te schuiven, maar eerder om vragen te stellen, leerlingen te laten nadenken over de toekomst (hoe zou een «rechtvaardige en duurzame wereld» eruit moeten zien?), uitwisseling aan te moedigen, en hen de kans te geven een mening te vormen.

Het gaat er dus om een **pedagogie van de complexiteit** te ontwikkelen, d.w.z. methoden waarmee de complexiteit van de mondiale vraagstukken kan worden verwerkt zonder het vlammetje van de hoop te doven. Het is cruciaal dat het geloof in of de wil om actie te ondernemen niet verdwijnt.

Om aan de drie bovengenoemde elementen te voldoen, beschikken WBE-begeleiders nu over een reeks pedagogische instrumenten en praktijken. Ze stellen bv. voor de mondiale uitdagingen te ontdekken vanuit het leven van een telefoon, een spijkerbroek, een reep chocolade, enz.

Om te voorkomen dat problemen worden vereenvoudigd en om leerlingen aan te moedigen vragen te stellen, verbanden te leggen en de diversiteit van mogelijke benaderingen te overwegen, zijn er ook een aantal gidsen zoals *Educating for sustainable development through a pedagogy of global ethical issues*; [learning to read the world through other eyes](#), of [GCE otherwise](#) om mondiale vraagstukken te koppelen aan de diepere wortels van problemen. In Vlaanderen zijn veel goede voorbeelden te vinden op de [educatieve kaart van 11.11.11](#).

Een aantal instrumenten zijn geïnspireerd op methodologieën die de klassieke pedagogische opdeling (kennis-vaardigheden-attitudes) overstijgen en vanuit de leefwereld van leerlingen de mondiale complexiteit exploreren en verdiepen: het flipped classroom-model (bijv. de [wereldwinkels in scholen-projecten van Oxfam](#)); sommige vormen van service-learning (begrepen vanuit een kritisch perspectief, zie Bruce 2013); onderzoekend leren (zie [LORET](#)); of coöperatief leren.

2) Complexiteit integreren in WBE *an sich*

Bovenstaande manieren om complexiteit te benaderen baseren zich nog steeds op het idee dat WBE een «inhoudelijk» educatie is, waarbij leerlingen hun kijk op de wereld verbreden door het leren over mondiale uitdagingen. Bijgevolg wordt WBE vaak in praktijk gebracht in de vorm van lessenreeksen of workshops. Voor een WBE-project of -interventie wordt een uur uitgetrokken, net zoals voor wiskunde of biologie. **Er zijn verschillende, al dan niet transversale, manieren om aan WBE te doen.** Ik kan er minstens vier bedenken.

1) *Aanpak per thema*: dit is de meest gebruikelijke vorm van WBE, die vaak de vorm aanneemt van een workshop of een lessenreeks over een specifiek thema (klimaatverandering, gender, het voedselsysteem, vrede, migratie), en waarvoor vaak een externe organisatie wordt ingeschakeld. Deze thematische workshops worden meestal georganiseerd aan de hand van een educatief spel of een andere speelse manier om het gekozen thema aan te pakken. Het kan ook gaan om projecten met een iets langere looptijd (schooluitwisselingen, concrete ecologische projecten, enz.). Hier wordt WBE gezien als «inhoudelijk» educatie binnen een welomschreven tijdsbestek.

2) *WBE benaderen op basis van opportuniteiten*: de opportuniteiten die in het dagelijks leven van leerlingen voorkomen, op school of daarbuiten, worden gebruikt om hen kennis over de wereld en mondiale vraagstukken bij te brengen.

In een schoolomgeving kan bijvoorbeeld een aardrijkskundeleraar de Noord-Zuidverhoudingen behandelen, of een leraar economie de kwestie van de ongelijkheid. Ook kan bijvoorbeeld een debat worden gelanceerd naar aanleiding van een gebeurtenis in de actualiteit. Het project [Questions Vives](#) van Enabel (FR) is een goed voorbeeld van deze manier om aan WBE te doen. Of ook op de deel-website [www.klascement.be/wereldburgerschapeducatie](#) kan je regelmatig materiaal vinden dat verband houdt met de huidige actualiteit. Hier wordt WBE opgevat als een reeks thema's die kunnen worden behandeld wanneer de gelegenheid zich voordoet. Ook hier wordt WBE gezien als «inhoudelijk» educatie binnen een bepaald tijdsbestek.

3) *WBE schoolbreed benaderen*: hier focust WBE zich eerder op het ontwikkelen van een reeks waardengedreven vaardigheden bij leerlingen. Voorbeelden zijn een open en multiculturele sfeer op school, het mengen van leerlingen in klassen (leerlingen met speciale behoeften met leerlingen zonder speciale behoeften), het versterken van democratische besluitvorming binnen de school (zoals de oprichting van een leerlingenparlement), het biologisch, seizoensgebonden, vegetarisch maken van de kantine, enz. Al deze initiatieven zijn gericht op het standaardiseren van manieren van zijn en doen, zodat leerlingen deze door oefening en gewoonte internaliseren. Democratische scholen, scholen met een label ([UNESCO](#) of [eco-scholen](#) bijvoorbeeld) zijn goede voorbeelden van deze manier om WBE in praktijk te brengen. Het gaat telkens om een langere periode en is ingebed in de structuur van de school. WBE wordt hier gezien als «inhoudelijk» educatie, aangezien het gaat om welomschreven waarden en praktijken, maar het is veel meer transversaal. Het gaat niet om het toewijzen van afgebakende tijdschema's, maar om het integreren van de doelstellingen en aandachtspunten in het schoolbeleid en de schoolcultuur.

4) *WBE benaderen vanuit de basis*: Ten slotte is er een vierde manier om WBE te organiseren, die WBE niet langer opvat als inhoudelijke educatie, maar als een pedagogische praktijk die gericht moet zijn op de emancipatie van leerlingen. Geïnspireerd door auteurs als Paulo Freire, Henry Giroux of Francisco Gutierrez, wordt WBE opgevat als een houding, een manier om naar de wereld te kijken, die de ontwikkeling van transversale vaardigheden inhoudt, zoals het vermogen om na te denken, verbanden te leggen, kritisch te denken, standpunten uit te wisselen en zich een houding weten aan te meten ten aanzien van deze mondiale samenleving.

In dit geval wordt WBE op lange termijn bekeken en heeft het invloed op de manier waarop leerkrachten hun rol opnemen, het doel van het onderwijs dat zij geven, hun houding tegenover leerlingen en hun pedagogische praktijken.

Het [Philocité](#)-project, theater van de onderdrukten, zoals het Iteco-project (in Wallonië) of [Labo vzw](#) in Vlaanderen, alsook het Enabel-project (FR) over [kritische pedagogie](#) zijn goede voorbeelden van dit soort WBE. Hier is WBE geen thematisch educatie, noch is het in specifieke tijdsblokken vastgelegd. Het gaat veel meer om het ontwikkelen van een houding bij zowel leerkrachten als leerlingen die in alle aspecten van het schoolleven of het leven van organisaties doorwerkt. Het gaat om een manier van in de wereld staan en op een bewustbetekenis te geven aan de onderwijsdoelen.

Door te experimenteren met de verschillende manieren om vorm te geven aan WBE maken deze laatste twee pistes ook het doel van WBE complexer. Zo wordt het een soort onderwijs dat niet zozeer gericht is op het bewust maken van de problemen van de hedendaagse wereld, maar vooral op het ontwikkelen van emancipatorische vaardigheden, kritische reflectie en dialoog bij de leerlingen. Zo kunnen zij de complexe veranderingen die kenmerkend zijn voor onze wereld het hoofd bieden en zich een andere toekomst voorstellen waarvoor ze zich kunnen inzetten.

Implicaties voor de praktijk

In WBE kan het complexiteitsvraagstuk dus op minstens twee manieren worden benaderd: ten eerste als een oproep aan de WBE-sector om een pedagogische aanpak te ontwikkelen die rekening houdt met de complexiteit van de mondiale uitdagingen. Dit op een manier zodat leerlingen een systemische visie ontwikkelen, hun rol en mogelijkheden leren begrijpen en niet in de val trappen van simplistische oplossingen. Ten tweede kan het complexiteitsvraagstuk worden benaderd als een uitnodiging om te innoveren en complexiteit van WBE an sich te erkennen. WBE wordt dan beschouwd als een langdurig en transversaal proces met als doel de emancipatie van jongeren zodat deze over de nodige vaardigheden beschikken om zich te kunnen aanpassen aan de complexiteit van de wereld; en zich capabel voelen om de mondiale uitdagingen van morgen aan te gaan. Breed uitgewerkte «whole school approaches» zijn bijvoorbeeld een goede manier om deze complexere manieren van WBE

in de schoolwereld te ontwikkelen. Deze twee interpretatie is moeilijk, maar waarschijnlijk noodzakelijk. Vandaag zijn WBE-interventies in België vaak georganiseerd door externe sprekers, NGO's,... waarvoor enkele uren schooltijd worden uitgetrokken. Maar mogelijk is het zinvol om meer te werken aan partnerschappen met scholen of organisaties, om de banden te versterken met leerkrachten die langere tijd in contact staan met leerlingen, om de WBE-methodieken en -formats te vernieuwen, en jongeren te vormen tot bewuste, reflectieve individuen die hun vaardigheden ten dienste willen stellen van een meer rechtvaardige, inclusieve en duurzame toekomst.

References

- Bourn, D. 2021. "Pedagogy of hope: global learning and the future of education". *International Journal of Development Education and Global Learning*, 13 (2), 65–78.
- Bruce J. 2013. "Service Learning as a Pedagogy of Interruption". *International Journal of Development Education and Global Learning* 5, (1).